

Bibliografia

1. Beyer P., 1999, *Privatisation and Privatisation of Religion in Global Society. Implications for Church-State Relations in Central and Eastern Europe*, w: I. Borowik (red.) *Church-State Relations in Central and Eastern Europe*, Kraków, Zakład Wydawniczy NOMOS
2. Berger P., 1990, *Modernizacja jako uniwersalizacja herezji*, Kraków, Instytut Religioznawstwa, w: H. Grzymała – Moszczyńska (red.), *Religia a życie codzienne*,
3. Borowik I., 2000, *Odbudowywanie pamięci. Przemiany religijne w Środkowo-Wschodniej Europie po upadku komunizmu*, Kraków, Zakład Wydawniczy NOMOS
4. Casanova J., 2005, *Religie publiczne w nowoczesnym świecie*, Kraków, Zakład Wydawniczy NOMOS
5. Castells M., 1998, *The Information Age. Economy, Society and Culture*, Oxford, Blackwell
6. Castells M., 2004, *The Power of Identity*, Oxford, Blackwell Publishing
7. Giddens A., 2001, *Nowoczesność i tożsamość*, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN
8. Hervieu-Leger D., 1999, *Religia jako pamięć*, Kraków, Zakład Wydawniczy NOMOS
9. Huk B. (wybór, wstęp i opracowanie), 2007, *Źródła do dziejów Ukraińskiej Cerkwi Grekokatolickiej w Polsce w latach 1944-1989*, Przemyśl, Archidiecezja Przemysko-Warszawska Ukraińskiej Cerkwi Grekokatolickiej
10. Jan Paweł II, 2005, *Pamięć i tożsamość*, Kraków, Znak
11. Kabzińska I., 2006, *Wspólnota (?) religijna w konflikcie. Walka o wileński obraz Jezusa Miłosiernego*, w: M. Mróz, T. Dębowski (red.) *Wspólnoty chrześcijańskie w państwach byłego ZSRR – perspektywa dwudziestolecia*, Wrocław, Oficyna Wydawnicza Arboretum
12. Norris P., R. Inglehart, 2004, *Sacred and Profane*, Oxford, Oxford University Press
13. Mead M., 1978, *Kultura i tożsamość. Studium dystansu międzypokoleniowego*, Warszawa, PWN
14. Velikonja M., 2003, *Religious Separation and Political Intolerance in Bosnia-Herzegovina*, Texas, A&M University Press, College Station
15. Woroncowa L., S. Filatov., D. Furman, 1996, *Religia i politika w sovriemennom masovom soznaniiji*, w: L. Mitrochin (red.) *Religia i politika w postkommunistycznej Rossiji*, Moskwa, Instytut Filozofii RAN

Summary**Borowik Irena****Self-identification and Religion in Central and Eastern Europe**

In this paper the phenomenon of religious somoidentyfikatsiyi rights in Central and Eastern Europe in terms of post-communist transformation in the region.

УДК 316.74:2

© Василь Балух
 © Віталій Докаш
 © Руслан Осколов
 м. Чернівці

РЕЛІГІЙНЕ ЖИТТЯ БУКОВИНИ У КОНТЕКСТІ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

У статті проведено аналіз релігійного життя Буковини, проаналізовано динаміку, тенденції та специфіку зміни релігійної мережі, форми реалізації релігійними організаціями соціальних проектів.

Визначено характерні проблеми функціонування релігійного простору та зроблено прогнози щодо необхідності законодавчого забезпечення розв'язання існуючих проблем.

Ключові слова: релігійне життя, релігійна мережа, релігійні організації, церква, громада, соціальні проекти, державно-церковні відносини, міжконфесійні протиріччя.

Аналіз релігійно-церковного життя Буковини дозволяє стверджувати, що в умовах демократизації українського суспільства церква як соціальний інститут активно включається в суспільний простір та зайнята активним пошуком ефективних організаційних форм свого функціонального потенціалу в рамках соціального служіння, благодійництва, підвищення духовності, релігійного просвітництва і вирішення проблем консолідації українського соціуму. Все важливішим у регіоні, як і в Україні загалом, стають питання створення ефективних механізмів співпраці держави і

церкви, громадських інституцій у вирішенні питань соціального захисту населення, подолання міжконфесійних конфліктів, реституції церковного майна. Розв'язання цих питань хоча й носить регіональну специфіку, у певній мірі відображає загальноукраїнську картину релігієтворчих процесів. Саме це визначає **актуальність** дослідження.

Метою даної статті є дослідження специфіки релігійного життя Буковини, основних тенденційних змін і реалізації церквами регіону своєї соціальної ролі.

До основних **завдань** наукового пошуку відносимо такі:

1. Визначення кількісних та якісних показників діяльності регіональних церков, тенденції трансформаційних змін.
2. Аналіз форм соціально значущої діяльності релігійних організацій, їх співпраці з державними і громадськими інституціями.
3. З'ясування основних проблем і протиріччя релігійно-церковного життя краю, прогнозування тенденцій зміни релігійного простору та специфіки його функціонування.

Особливості релігійного життя Буковини, тенденції зміни релігійної мережі, форм соціально значущої діяльності релігійних конфесій висвітлювалася у публікаціях як А. Колодного, Л. Филипович, П. Яроцького, М. Бабія, В. Шевченка, А. Арістової та матеріалах Міжнародних конференцій, які проводилися на теренах цього краю в роки незалежності України.

Характеризуючи процеси, які проходять у релігійному просторі, варто відзначити, що Чернівецька область є найменшою в Україні і займає лише 8,1 тис. кв. км. з чисельністю населення 903,5 тис. осіб у 417 населених пунктах. Разом з тим релігійне життя регіону відрізняється як своєю різноконфесійною специфікою, так і інституціональними формами. Це пов'язано, у першу чергу, з національним складом населення (понад 76 національностей) та з географією розташування: перетин економічних, політичних і релігійних впливів, культурно-історичними традиціями.

При порівняно невеликій території Буковина посідає друге (після Закарпатської області) місце за густотою релігійних організацій (2,68 громади на 1 населений пункт); достатньо високою є й релігійність населення – 660 тис. або 73% від загальної кількості населення, серед яких частка пенсіонерів складає 240 тис. осіб [1, с.226].

Відзначимо, разом з тим, що цю статистику не слід вважати достовірною, оскільки не всі релігійні організації практикують фіксацію членства віруючих у своїх громадах і використовують різну методику підрахунку віруючих [9, с. 255].

Однією з характерних і повчальних особливостей краю є те, що в історичному контексті тут не фіксувалося якихось гострих міжетнічних і міжконфесійних конфліктів, в які були би втягнуті значні маси населення і які б призвели до сутичок, як це мало місце в Галичині між католиками та православними.

Різноманітні та різноконфесійні мешканці краю упродовж сторіч навчилися будувати свої стосунки на толерантній основі, з'ясувати суперечливі питання мирним шляхом. Можна вважати традиційною тенденцією те, що духовні пастирі не закликали віруючих до розпалювання міжрелігійного протистояння [3, с. 123].

Сучасне релігійно-церковне життя регіону не ізольоване від багатовекторного впливу зовнішнього світу і процеси, що в ньому відбуваються, типові для українського релігійного простору. Дуже строката конфесійна політика Буковини може слугувати моделлю, на якій простежуються загальні закономірності і явища, характерні для релігійної ситуації в країні.

Інституціональний склад релігійної мережі області свідчить, що за кількісними показниками вона практично задовольняє релігійні потреби віруючого населення. Це 1116 релігійних організацій (1076 громад), 29 напрямків. За роки незалежності України релігійна мережа зросла на 601 одиницю, або на 55,8% [Див.: 3]. Разом з тим у країні у 46 населених пунктах відсутні релігійні організації (13,4% від загальної кількості), що говорить про релігійно не освоєні райони. Це, окрім того, свідчить і про те, що порівняно з першими роками незалежності спостерігається тенденція зниження інтенсивності зростання релігійних організацій. Можна говорити і ще про одну тенденцію, яка характерна як для регіону, так і для України – наявність незареєстрованих релігійних громад. Якщо у 1991 році їх було 179 (29,8% від загальної кількості), то на сьогодні ця цифра складає 134 або 12,5%. Скорочення, як бачимо, більше половини, але велика кількість незареєстрованих громад свідчить про незадоволеність церковних об'єднань формами відносин між державою і церквою [2].

Слід зазначити, що основну частину – 122 незареєстровані громади (91%) дають протестанти. У 2008р. ця цифра складала 123 громади (88,8%) [9, с. 255].

Для успішного функціонування релігійно-церковного життя в краї створено відповідні умови. Вірними опікуються 1825 священнослужителів (з них 28 – іноземців) або 1,7 на громаду. Щоправда, релігійні громади по-різному забезпечені кадрами духовництва. Якщо в УПЦ цей показник складає

93,42%, то в УПЦ КП – 73,41%, УГКЦ – 56,52%, РКЦ – 27,58%, старообрядницькій церкві – 37,5%. Достатньо високий цей показник у протестантів: ЄХБ – 195,8%, ХВС – 304,6%, АСД – 215,2%, Свідки Єгови – 100% [9, с. 255–256].

Якщо релігійні організації в достатній мірі забезпечені кадрами духівників, то майновий стан їх бажає кращого – лише 912 культових будівель (84,7% задоволеності). Найвищий відсоток забезпеченості релігійних громад культовими спорудами має УПЦ (98%); в УПЦ КП ця цифра складає лише 56%. Церкви ЄХБ забезпечені культовими будівлями на 73,9%, ХВС – на 90%, АСД – 100%, Свідки Єгови – 56%, УГКЦ – 65,2%, РКЦ – 72,7%. Становище може покращитися за рахунок 70 споруд, які будуються церквами краю.

Інституційна мережа релігійних організацій краю також включає 10 управлінь та об'єднань, 16 монастирів, 5 місій, 8 духовних навчальних закладів, 414 суботніх і недільних шкіл (динаміку змін див.:2).

Дослідження темпів зростання кількості релігійних інституцій краю свідчить про те, що, як в Україні загалом, розширення мережі набуло усталеного характеру і складає не більше 3% [порівняй: 6, с. 48 і 2].

Розподіл релігійних організацій за конфесійною ознакою свідчить про сталість тенденції щодо лідерства православних і протестантських спільнот. Два найчисельніших напрямки православ'я регіону (УПЦ і УПЦ КП) нараховують 576 громад, що становить 53,5% від загальної кількості релігійних організацій і в певній мірі корелює із загальноукраїнським показником (51,6%). Відповідно 344 протестантських конфесії (31,9%) узгоджується з цим же показником по Україні (30%) [6, с. 49].

Загальноправославна статистика регіону демонструє, що область є не православною, хоча православ'я має тенденцію до розширення своєї мережі, а поліконфесійною [8, с. 256].

Як і в Україні в регіональному просторі Буковини безперечним лідером є Українська Православна Церква (московської юрисдикції) – 576 громад (38,8% від загальної кількості) на противагу 158 громад Київського патріархату (14,2%). За деякими підрахунками УПЦ має понад 300 тис. вірних або 33% від загальної кількості населення Чернівецької області.

Для проведення богослужінь УПЦ використовує 418 культових споруд (268 у власності і 134 у користуванні). За період 1992–2009 рр. збудовано 86 храмів та ще 36 будується. В структуру цієї єпархії входить 10 монастирів (5 жіночих і 5 чоловічих) з 390 насельниками. Вірними опікується 441 священнослужитель. При громадах діють 39 недільних шкіл. Підготовкою та перепідготовкою кадрів священницького призначення займається приватний Чернівецький Богословський інститут (діє з 1999р.). В інституті навчається 200 слухачів: 50 очної та 150 заочної форми навчання. При богословському інституті діє приватна загальноосвітня школа I–IV ступенів (навчається 15 дітей) та дитяча дошкільна установа „Дзвіночок”. Друкованим виданням інституту є церковно-богословський часопис „Світильник”, який виходить українською та румунською мовами з 1999 р. тиражем 1 тис. примірників [9, с. 256].

Українська православна церква Київського патріархату у порівнянні з 2009р. збільшилась на 1 громаду і при кількості 158 одиниць займає друге місце. УПЦ КП має два єпархіальних управління: Кіцманське і Чернівецьке, в структуру яких входять 90 культових споруд (з них 43 у власності та 2 в оренді). Найбільшу кількість громад УПЦ КП дислоковано у Кіцманському (27), Заставнівському (12), Віжницькому (19) та Сторожинецькому (21) районах і м. Чернівці (29). Цей напрямок має понад 36 тис. парафіян. Релігійні громади обслуговують 116 церковнослужителів (73,41% забезпеченості). При громадах діє 18 недільних шкіл. Підготовкою кадрів для УПЦ КП займається богословське відділення Київської Православної Богословської Академії і семінарії при філософсько-теологічному факультеті Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича [9, с. 257].

Друге місце за чисельністю громад у регіоні займають протестантські організації, які представлені 13 напрямками. В їх структурі діють: Церква адвентистів реформістів (АСД РР), шість обласних об'єднань (ЄХБ, ХВС, АСД, духовне управління об'єднань Церков Євангельських Християн Чернівецької області, об'єднання Української церкви Повного Євангелія, Чернівецький обласний центр об'єднаної Церкви Християн Віри Євангельської). Вони налічують 446 (40%) зареєстрованих громад та 122 без реєстрації. Провідні протестантські церкви (ЄХБ, ХВС, АСД) мають необхідні управлінські структури, 7 духовних навчальних закладів. При громадах працюють 310 суботніх і недільних шкіл, 3 місії.

Безперечним лідером у протестантському середовищі залишаються церкви ЄХБ (183 зареєстрованих громади, що становить 16,4% від загальної кількості). У структуру об'єднання входить 158 громад, 2 місії, 4 духовних навчальних заклади (Теологічний Біблійний інститут, заочний Біблійний інститут „Служіння настановленням”, Чернівецький Біблійний інститут, Чернівецький регіональний Біблійний коледж при ЄХБ, в яких навчається понад 100 слухачів). Громади обслуговують 370 пасторів, діють 100 недільних шкіл.

До цього ж напрямку відноситься 10 незалежних громад та 1 духовне управління об'єднань євангельських християн Чернівецької області (7 громад і 10 пастирів). Без реєстрації діють 3 громади колишньої Ради церков ЄХБ.

Менш чисельними є інші протестантські організації. Так, 3-є за чисельністю в цьому просторі займають Християни Віри Євангельської (п'ятидесятники). Цей напрямок нараховує в області лише 106 релігійних організацій (9,5%). Серед них: 1 обласне об'єднання (29 громад) та міське „Євангельська вістка”. Сюди ж входять 2 духовних навчальних заклади (66 слухачів). Громади обслуговують 410 пасторів. При них діють 66 недільних шкіл.

Автономно існує 1 Чернівецький обласний центр об'єднаної церкви ХВС, якому підпорядковано 12 громад.

Четверте місце у протестантському середовищі займає Церква Адвентистів Сьомого дня. Вона нараховує 96 організацій, до яких входять: Буковинська конференція церков АСД (Чернівецька, Івано-Франківська та Тернопільська область). У Чернівецькій області цей напрямок представлений 94-ма громадами, які обслуговують 236 пасторів, діють 112 суботніх шкіл та Біблійний інститут (94 слухачі).

Крім цього в області функціонує незалежна громада АСД, яка вийшла із підпорядкування обласного об'єднання.

Адвентистський напрямок також представлений церквою АСД реформаційного руху. У м. Чернівці діє центр Української Уніонної Конференції Церкви АСД РР, який є структурною ланкою Східно-Європейського Дивізіону і співпрацює з виконавчим комітетом Євро-Азійського Дивізіону. В їх підпорядкуванні знаходяться 7 зареєстрованих і 11 незареєстрованих громад. Культурні потреби задовольняють 19 пасторів; діє 6 суботніх шкіл. За роки незалежності побудовано 5 молитовних будинків; 1 приміщення орендується [9, с. 257].

Малочисельною є організація Свідків Єгови: 25 зареєстрованих і 38 незареєстрованих громад (5,85%), які обслуговують 63 пастори. Вони мають 14 культових споруд і 17 недільних шкіл [див.: 2].

Католицизм на Буковині представлений 2-ма напрямками. Це Римо-Католицька Церква (РКЦ), яка має свій деканат, у підпорядкування якого входять 29 громад (2,7%), 3 монастирі (12 черниць). Більшість парафій РКЦ знаходяться там, де є помітна польська меншина. Усі вони входять у структуру Львівської дієцезії. Громади обслуговують 8 церковнослужителів (4 іноземці). Громада м. Чернівці видає парафіяльну газету. Церква має 15 храмів (8 у власності).

У Греко-Католицькій Церкві області 23 громади (2,13%), які обслуговують 17 священників. Релігійні громади володіють 15 культовими спорудами (8 у власності), ще 3 будуються. При церкві діє недільна школа. Чернівецька парафія має статус вікаріату [див.: 2].

До дуже малочисельних у регіоні можна віднести харизматичний культ, у структурі якого діє 1 об'єднання Церкви Повного Євангелія (7 громад) і 12 незалежних громад, релігійні потреби яких обслуговує 25 церковнослужителів. Це також юдейський напрямок, до якого входять 9 громад трьох напрямків, які обслуговують 6 служителів культу.

Лише 8 громад та 2 монастирі (6 ченців і черниць) має Руська православна старообрядницька церква Білокриницької згоди. Церкву обслуговують 3 церковнослужителі.

До малочисельних релігійних організацій також відносяться 2 громади Союзу Церкви Божої України (Новоапостольська Церква, назаряни, незалежна громада мусульман) [2].

Не отримали розвитку на Буковині новітні релігійні культу, які представлені прихильниками Товариства Свідомості Крішні (біля 25 осіб), Шрі Чінмоя (300 осіб), Церква Ісуса Христа Святих Останніх Днів (біля 100 осіб), віри Багаї (1 громада).

Окрему групу цього напрямку представляють 4-и релігійних організації неоязичників („Оберіг”, „Онуки Дажбога”, „Сяйво”, „Верховина”) [7, с. 232].

Наведена вище статистика та специфіка релігійного життя краю є соціальним зрізом, який відображено в аналізі релігійного життя України 2008 року головою Держкомнацрелігій країни професором О. Саганом [див. детально: 6, с. 48–53].

Специфічним для релігійного життя України є явище участі церковних організацій в міжнародній діяльності. Основними формами цієї діяльності є місіонерська і проповідницька робота представників іноземних релігійних організацій (тільки в 2009 р. область відвідало 175 осіб, що на 29 осіб більше, ніж у минулому). Позитивними рисами обміну візитами є поширення інформації про демократичні процеси, які відбуваються в релігійному просторі та залучення у регіон благодійної допомоги з інших країн світу.

Ті можливості, що відкриває громадянське суспільство та українська держава для церков сьогодні, реалізуються в ряді соціальних проектів, які можна звести до декількох напрямків роботи на прикладі Буковинського регіону. Одним з таких напрямків є соціальні програми для дітей, інвалідів, сиріт, малозабезпечених і багатодітних сімей.

Характерним для регіону, і це уже стало традицією, є те, що церковні інституції, реалізуючи свої соціальні функції, займаються не лише духовними потребами віруючих, але й опікуються проблемами соціально незахищених верств населення. До основних форм цієї діяльності можна включити підтримку малозабезпечених сімей, допомогу будинкам престарілих, інтернатам, громадським організаціям інвалідів, медичним закладам, облаштування пунктів безкоштовного харчування нужденних, літнього табірної відпочинку дітей із малозабезпечених сімей.

Широко практикуються в регіоні різноманітні форми благодійницької діяльності церков. Це, наприклад, діяльність дитячого будинку „Багатодітна сім'я Михайла Жара” в с. Молниця, де проживають, виховуються та реабілітуються 204 дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування.

Постійно утримуються більше 150 дітей-сиріт з різними фізичними вадами та понад 100 осіб самотніх людей похилого віку Свято-Вознесенським Банченським та Боянським монастирями. Переважна більшість дітей, якими опікуються, – вихідці з дитячих будинків і обласного притулку, важко хворі екс-інтернатівці, які перебували на диспансерному обліку, жертви насилля у сім'ї. Вони вихідці не лише з Буковини, але й з інших регіонів країни. Для цих дітей збудовано два триповерхові та один чотирьохповерховий будинки, окремо для хлопчиків і дівчаток, блок харчування, кінозал, дитячий майданчик, на завершальній стадії будівництво басейну.

Діти проживають у належних побутових умовах, перебувають під постійним наглядом педагогів, закріплених за ними відділом освіти райдержадміністрації, проходять регулярні медичні обстеження, профілактичні щеплення. Всі діти шкільного віку (за винятком дітей-інвалідів, які навчаються за індивідуальним графіком) відвідують Мольницьку загальноосвітню школу, де здобувають середню освіту. Дітей доглядають послушниця з монастиря (на 2 дитини 1 послушниця), які працюють позмінно. Також у будинку з числа послушників є професійний кухар, 4 дипломованих педагоги, 4 медичних працівники, лікар-стоматолог, юрист. Діти забезпечені повноцінним харчуванням, кожного літа вони оздоровлюються на морі. Продумана програма майбутнього дітей. Для цього побудовано багатоквартирний будинок, в якому кожна дитина по досягненню повноліття зможе отримати свою власну житлову площу, пральню і підсобне господарство. Прибутки монастирської сім'ї поповнюються за рахунок прихожан Свято-Вознесенського монастиря Української Православної Церкви, шефської допомоги облдержадміністрації, підприємств Чернівецької області.

Конфесії краю працюють і з людьми, які мають шкідливі звички. Так, при обласному об'єднанні ЄХБ в с. Малинівка Новоселицького району діє центр реабілітації алко- та наркозалежних осіб.

Більшість церков області надає допомогу малозабезпеченим верствам населення у гуманітарній формі одягом, взуттям, предметами першої необхідності. Такі конфесії як УГКЦ, УПЦ, РКЦ, ЄХБ, ХВС, АСД та церкви харизматичного напрямку практикують роздачу безкоштовних обідів потребуючим.

Управлінням з питань внутрішньої політики Чернівецької облдержадміністрації разом з громадськими і релігійними організаціями (УПЦ, УГКЦ, РКЦ, ЄХБ, Повного Євангелія, Церква Ісуса Христа Святих Останніх Днів) провело захід „Допомога людям” у липні 2009р. Метою цієї акції, в якій прийняло участь 30 організацій, було їх наближення до потребуючих людей.

Дуже активно працюють у реалізації соціальних проектів протестантські організації. Тільки об'єднання церков ХВС за 2001–2007рр. надало разову допомогу понад 305 тис. людей, яких можна вважати нужденними, на суму понад 1,2 млн. гривень. Цією ж Церквою надано допомогу громадським і бюджетним організаціям одягом б/в, продуктами харчування та різним медичним устаткуванням на загальну суму біля 700 тис. гривень.

Як і традиційні церкви, протестантські організації практикують такі форми роботи як оздоровлення дітей із малозабезпечених та багатодітних сімей, сиріт у літніх таборах. Тільки за 2006 і 2007 рр. було оздоровлено понад 2 тис. дітей обласним об'єднанням ЄХБ; 1 тис. дітей та 300 сімей харизматичною церквою „Нове життя”; біля 2 тис. дітей церквами АСД, ХВС та незалежними громадами ЄХБ.

Протестантські церкви також патронують медичні заклади, дитячі будинки, будинки престарілих, займаються реабілітаційною роботою в СІЗО, дитячому притулку-розподільнику м. Чернівців. Тільки на ремонтні роботи та обладнання цих закладів 2006–2007 рр. лише об'єднанням церков ХВС використано понад 106 тис. гривень. Усі протестантські організації розподіляють серед соціально незахищених верств населення області через відділ соціального захисту та „Червоний хрест” гуманітарні вантажі, які вони отримують із-за кордону. Ними ж надавалася допомога населеним пунктам, які постраждали від природних стихій.

З метою духовної реабілітації населення, профілактики шкідливих звичок проводяться молодіжно-євангельські програми „Штурм” Буковинською конференцією церкви АСД, щотижнева телепрограма церкви ХВС „Євангельське слово” [9, с. 256–257].

Науковцями краю, управлінням внутрішньої політики ОДА та релігійними організаціями реалізується ряд проектів по реалізації принципів свободи совісті, толеризації міжконфесійних відносин та подолання релігійних протиріч. Для цього шість років поспіль в краї проводяться „Єдині Дні релігійної свободи”, теледебати, навчання керівників релігійних організацій.

У відповідності до закону України „Про альтернативну службу” за роки незалежності направлено для проходження альтернативної служби понад 1200 громадян, віровчення яких не дозволяє брати в руки зброю.

З метою покращення державно-церковних відносин, дотримання принципів державної політики у сфері свободи совісті проводилися заходи щодо проведення експертиз статутів та їх реєстрації, подолання спірних питань щодо церковної маєтності. Спирні питання розглядалися на засіданні Ради Церков і релігійних організацій. Зокрема, це питання щодо впровадження в школах області курсу „Християнська етика”, участі релігійних організацій в урочистостях з нагоди національних свят, панахид, молебнів, освячення пам’ятників і пам’ятних знаків; участі у виборчих перегонах. Всі ці питання вирішувалися в контексті тих рекомендацій та пропозицій, які вносили науковці-фахівці з питань державно-церковних відносин [див., наприклад: 4].

Детальний аналіз релігійного життя краю в його різноманітних проявах дозволяє визначити характерні проблеми релігійного простору і зробити певні прогнози щодо подальших тенденцій та змін.

Проблемними залишаються питання майнового і кадрового забезпечення релігійних організацій.

Потребує подальшого законодавчого удосконалення система виконання церквами соціальних проектів і надання їм можливості створення закладів благодійництва, пунктів реабілітації та подолання нарко- і алкогольно залежних звичок. Подальшого покращення потребує система інформування релігійних організацій про їх права та обов’язки у контексті українського законодавства щодо свободи совісті. Потрібно продовжувати традицію зустрічей науковців і представників релігійних організацій з питань співробітництва, толеризації міжконфесійних відносин і подолання міжрелігійних протиріч. Слід активізувати діалог між УПЦ і УПЦ КП щодо подолання непорозуміння, зближення позицій відносно об’єднавчих процесів у православ’ї. Доцільно впровадити заходи по подоланню відцентрових процесів, які відбуваються в релігійному просторі краю і створюють дроблення громад з одного боку та внутрішньоконфесійних конфліктів – з іншого.

Література

1. Балух В.О., Лешан В.Ю. Релігійна ситуація в Чернівецькій області: історія, стан, перспективи // Науковий вісник Чернівецького національного університету. – Чернівці, 2003. – Вип., 163–164. Філософія.
2. Докаш В.І. Релігійна мережа Буковини: Сучасний стан та тенденції розвитку // Релігія та соціум. Часопис. – Чернівці, 2008. – №2.
3. Докаш В.І., Лешан В.Ю. Релігійна мережа Буковини: стан та основні тенденції змін// Науковий вісник Чернівецького національного університету. Збірник наукових праць. – Чернівці, 2004. – Вип., 2003–2004. Філософія.
4. Державно-церковна політика в Україні як фактор формування громадянського суспільства./За ред. д. філ. наук А.Колодного і д. філ. наук О.Сагана. – К., 2008.
5. Релігія в контексті соціокультурних трансформацій України. Колективна монографія./Відповід. редактор д. філ. наук Л.Филипович. – К., 2009.
6. Релігійна панорама. – 2009. – №2.
7. Суспільно-політичні виміри релігійних процесів в Україні. Збірник наукових праць//За заг. ред. Балуха В.О.(гол.ред.), Докаша В.І., Колодного А.М., Филипович Л.О. – Чернівці, 2002.
8. Українське релігієзнавство. – 2007. – №44.
9. Філософія гуманітарного знання: Після Вільгельма Дільтея. Матеріали Міжнародної наукової конференції 16-17 жовтня 2009р. – Чернівці, 2009.

Summary

**Vasyl Balukh
Vitaliy Dokash,
Ruslan Oskolov**

The religious life of Bukovyna in the context of social transformations

The article contains the analysis of the religious life of Bukovyna. It is outlined the dynamics, tendencies and specifics of changes in the religious network, the forms of the social projects realizing by the religious organizations. It is outlined special problems of the religious space functioning. The authors give their prognosis concerning the ways of legislative grounding of this problems solution.